

Okrugli stol „Versajska mirovna konferencija i novi europski poredak / u povodu stote obljetnice Pariške mirovne konferencije“

Na Festivalu povijesti Kliofest 15. svibnja 2019. održan je okrugli stol „Versajska mirovna konferencija i novi europski poredak / u povodu stote obljetnice Pariške mirovne konferencije“. Okruglim stolom moderirao je dr. sc. Tvrtko Jakovina – povjesničar s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a sudjelovali su dr. Stefano Bianchini – povjesničar sa Sveučilišta u Bologni, prof. dr. Hannes Grandits – povjesničar s Humboldtova sveučilišta u Berlinu, dr. Sergej Romanenko – povjesničar s Ruskog državnog sveučilišta humanističkih znanosti u Moskvi, dr. Bojan Balkovec – povjesničar s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani i prof. dr. sc. Davorin Lapaš – pravnik s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Treba naglasiti da je okrugli stol, unatoč velikom broju stranih izlagača, održan na hrvatskom jeziku te da su svi izlagači prikazali zavidno poznavanje hrvatskog jezika.

Nakon što je Jakovina predstavio izlagače, postavio im je pitanje o značenju Versajske mirovne konferencije za Europu, uz dodatak: Bi li sve bilo drugačije da je mirovni ugovor sklopan kao što je sklopan onaj u Parizu nakon Drugog svjetskog rata 1946. godine? Stefano Bianchini fokusirao se na talijansku perspektivu mirovnog ugovora 1919. godine, prema kojem je Italija tada očekivala puno više nego što je dobila. Samoopredjeljenje naroda imalo je iznimnu važnost u vrijeme same konferencije. To je utjecalo i na Italiju koja prema njemu nije htjela postići dogovor s Južnim Slavenima o svojoj istočnoj granici. O konferenciji se jako rijetko govori u talijanskoj javnosti, a u udžbenicima se ne piše gotovo ništa, što pokazuje koliko je u Italiji i danas ta tema kontroverzna. Smatra da talijanska vlada onog vremena nije imala viziju za budućnost jer nije pokušala iskoristiti pregovore s Kraljevinom SHS koje su joj nudili liberali okupljeni oko novina *Corriere della Serra*.

Grandits se nadovezao komentarom na dvojbe oko političkih sustava nakon sklapanja ugovora: smatra da mirovna konferencija u Versaillesu nije donijela mir odmah nakon završetka, pogotovo u Jugoistočnoj Europi gdje neki sukobi još nisu bili gotovi. U cijelom svijetu očekivao se novi poredak, čiju je uspostavu Grandits nazvao eksperimentom koji nikad nije bio proveden na takvoj razini. Spomenuo je također početne dvojbe oko političkih sustava u novoj Europi, nad kojom je dominaciju zadobila liberalna demokracija pod utjecajem američkog predsjednika Wilsona. Taj sustav nije se dugo održao te je propao u gotovo svim zemljama kontinenta, a

umjesto njega javljaju se fašizam i nacizam kao novi atraktivni koncepti. One početne dvojbe Grandits je pretočio na cijelo dvadeseto stoljeće kroz koje se konstantno odvijala borba dvaju koncepata vlasti za dominaciju, liberalne demokracije i komunizma. Svoje uvodno izlaganje završio je s nekoliko riječi o borbi Austrije za uklapanje u novi sistem, govoreći kako dobar dio ljudi nije bio spreman izaći iz imperijalističkog stanja uma, iako su znali da je taj sustav propao.

Romanenko je odgovorio kako je položaj Rusije nakon rata uvelike ovisio o činjenici da boljševici nisu bili priznati od zapadnoeuropskih vlada, što je dovelo do toga da ih se u konačnici nije ni pozvalo u Versailles. Za boljševike je nekadašnja Austro-Ugarska Monarhija predstavljala regiju pogodnu za nacionalnu revoluciju, preduvjet socijalističke revolucije. Kao primjer je naveo karikature u listu *Pravda* koje su govorile upravo o takvim razmišljanjima. Lenjin je stoga poslao poziv narodima Austro-Ugarske u kojem ih moli za ujedinjenje kako međusobno tako i s Njemačkom, a ta nova država bi, naravno, bila sovjetska. Za izlagača, građanski rat u Rusiji bio je ujedno i rat za nacionalno određenje i samoopredjeljenje, s posebnim fokusom na Ruse, Ukrajince i Bjelorusce.

Svoje izlaganje Balkovec je započeo govoreći o potpuno drukčijoj situaciji u Kraljevini SHS nego u ostalim novonastalim državama: dok su one imale jednu viziju, Kraljevina SHS imala je minimalno tri uz ostale koje su se javljale u drugim dijelovima zemlje. Već sama činjenica da postoji nekoliko koncepcija nastanka nove države nije olakšavala položaj Kraljevine na mirovnoj konferenciji, a kad se uzme u obzir da još nije bila priznata kao država, dolazi se do zaključka kako je Kraljevina SHS na mirovnoj konferenciji bila u jako teškoj situaciji. U Sloveniji je postojala nada kako će se u Versaillesu dogovoriti granice koje bi objedinile nacionalni prostor. Već tada nastao je sukob oko kriterija određivanja granice nacionalnog prostora – Austrija je zahtijevala plebiscit čak do Save. Tvrdi da su na plebiscitu 1920. godine Austriju zapravo izabrali Slovenci jer je u zoni plebiscita čak 40 posto Slovenaca glasovalo za nju, što je presudilo, jer su skoro svi Nijemci sigurno glasovali za Austriju. Može se samo nagađati o pravom razlogu takvih rezultata, ali je ipak iznio teoriju prema kojoj su Slovenci odbili izabrati pravoslavnog kralja te su se radije odlučili za katoličku Austriju, ne želeći se odvojiti od ekonomskog prostora čiji su dio dotad činili. Balkovec se odlučio i na povezivanje tadašnjeg vremena s današnjicom u vidu ovogodišnjeg istjecanja važnosti Trianonskog ugovora, čija je tematika u Mađarskoj još uvijek prisutna. Mađarska veleposlanica se, naime, žalila na određene karikature u slovenskom tisku usmjerene protiv premijera Orbana, a detalj koji je izlagaču najviše upao u oko bila je slika koja stoji iza nje – karta predtrianonske Mađarske.

U ovom trenutku Jakovina je dao riječ pravniku Lapašu kao stručnjaku za međunarodno pravo i pitao ga o njegovu pogledu na cijeli proces sklapanja ugovora u Versaillesu. Prema Lapašu, malo koji ugovor u povijesti je ostavio toliki trag na međunarodno pravo i njegov razvoj kao Versajski ugovor. Konferencija je u svoj rad uključila neke institute međunarodnog prava koji su dotad bili praktički zaboravljeni i nastavila ih razvijati puno dalje i šire nego samo u odnosima zaraćenih država. Taj utjecaj konferencije

na međunarodno pravo Lapaš je odlučio prikazati kroz nekoliko točaka: prvi dio ugovora koji sadrži Pakt Lige naroda zapravo je izrazito napredan za ono vrijeme jer je namijenjen osnivanju prve svjetske univerzalne organizacije za očuvanje mira. Taj dio ugovora važan je za međunarodno pravo utoliko što je direktan nasljednik Lige naroda današnji UN. Dodaje i kako se na Versajskoj konferenciji razvilo još nešto što se u pravu zove „područje s posebnim položajem“, a ono se odnosilo na Gdanjsk i saarsko područje. Tvrdi da su i prije postojala područja koja su se službeno vodila kao posebni protektorati, samo što je u ovom slučaju takav prostor stavljen pod međunarodnu organizaciju, a ne državu pobjednicu. Nakon ovoga, Lapaš navodi neke druge mjere koje nisu bile toliko nove i revolucionarne u svom polju, ali su bile važne za razvoj međunarodnog prava. Te odredbe ponajviše se tiču raspolaganja teritorijem, a spominje još i demilitarizaciju Njemačke koja je izvedena izrazito precizno. Ta preciznost ga zapravo jako zabrinjava te je izjednačava s ponižavanjem neprijatelja. Nastavio je s važnošću konferencije za internacionalizaciju pomorskih prometnih putova te problematikom kolonija oduzetih Njemačkoj. Oduzete kolonije nisu više išle izravno državama pobjednicama, već su ih one kontrolirale u ime Lige naroda. Otvorio je i pitanje odštete i načina isplate, govoreći o čudnim i nepravедnim odredbama koje su se nametnule Njemačkoj: precizne odredbe o davanju stoke Francuskoj i Belgiji usporedio je s mirovnim ugovorima koji su sklapani u drevnoj Mezopotamiji. Svoje izlaganje završio je iznoseći važnost mirovnog ugovora za stvaranje međunarodnih sudova – u ovom slučaju to se odnosilo na prvi međunarodni *ad hoc* kazneni sud, sud kojem je glavna funkcija bila kažnjavanje njemačkog cara Vilima II. Do suđenja nikad nije došlo jer je Nizozemska odbila izručiti cara, ali izlagačevo je mišljenje kako to u konačnici ne umanjuje važnost osnivanja tog suda.

Nadovezujući se na dio o odšteti, Jakovina je rekao da je ona bila neznatna spram onih kakve su Njemačkoj nametnute nakon Drugoga svjetskog rata i o kojim se neizmerno manje govori u javnosti. Prema njemu, u slučaju da je rat završio pobjedom Njemačke, članicama Antante nametnule bi se puno oštrije mjere nego što su bile nametnute Njemačkoj, što je potkrijepio primjerom ponašanja prema ruskoj strani tijekom sklapanja sporazuma u Brest-Litovsku.

Bianchini se javio za riječ i ponovio kako je za Versajski ugovor ključno to što nije donio mir u Europi, što je jedan od njegovih najvažnijih faktora. Isto je rekao i za mir u Sevresu. Također, to je povezao s nemogućnošću Versajskog ugovora da osigura stabilne granice na istoku svih država Srednje i Istočne Europe. Slovaci su, primjerice, tražili federaciju, dok je Poljska tražila da se vrati na granice iz 1778. godine. Tome su se usprotivile Litva i Bjelorusija, zbog čega je Poljska okupirala Vilnius i anektirala ga, pa je Kaunas bio privremeni glavni grad Litve u međuraću. Spomenuo je Grčko-turski rat, zbog kojeg se može reći da je Prvi svjetski rat trajao sve do 1923. godine. Za Bianchinija, samoopredjeljenje je u suštini bilo jedno od proturječnosti Versaillesa jer se može vidjeti da je ono bilo dostupno uz razna ograničenja, a kao primjer naveo je Austriju jer joj nije bilo dopušteno ujedinjenje s Njemačkom.

Dalje se krenulo prema temi stvaranja mita o Versaillesu i eventualnom razgovoru o glavnim akterima događaja. Grandits je na početku naznačio probleme mandata na Bliskom istoku koji su se stvorili u Sevresu. Također, naveo je i probleme ugovora u Trianonu vezane uz predaju Transilvanije Rumunjskoj te ugovora u Saint-Germainu, s kojim je Austrija sasvim iznenađujuće dobila Burgenland (Gradišće) iako je tražila Južni Tirol i dijelove Šleske, a ne zapadnu Mađarsku. Nedugo nakon uključio se i Jakovina tvrdeći da je Osmansko Carstvo zapravo bilo najgore tretirano, bez obzira koliko je potpisivanje ugovora bilo traumatično za Mađarsku. Romanenko je dodao da u Austro-Ugarskoj nitko nije ratovao za ponovno uspostavljanje starog sustava, dok su u Rusiji „bijeli“ bili upravo to. Kako je sam rekao, htio je izložiti neke činjenice – boljševici su, iako su težili prema svjetskoj revoluciji, i dalje ratovali za Rusiju. Dalje, carska se Rusija borila za Srednju Europu, a boljševici su tu borbu nastavili. Boljševici su također na Austro-Ugarsku gledali kao most prema Njemačkoj u kojoj se trebala dogoditi revolucija. Dodao je još kako je u prvom ruskom prijevodu Wilsonovih četrnaest točaka napravljena greška: nije se koristio izraz „narodi Austro-Ugarske“ nego samo „Austro-Ugarska“. Dokaz o toj brizi Rusije za Srednju Europu bila je podjela koju su 1915. godine smislili u ruskoj vladi. Ta podjela imala je osam verzija od kojih ni jedna nije imala u planu očuvanje Austro-Ugarske.

Za riječ se javio Balkovec i postavio pitanje zašto su se neke stvari razriješile tako kasno, tek desetljećima poslije. Pokušao je razlučiti glavne razlike između pet država pobjednica: SAD je bio nova snaga, Japan je imao jako ograničene interese i viziju, Velika Britanija je bila velika svjetska sila, Francuska je bila potučena, ali se osjećala pobjednikom, a Italija još uvijek nije definirala svoj položaj. U takvoj situaciji nitko nema isti pogled na razrješenje stanja. Britanci su odbili ravnopravni pristup prema svima, nešto takvo je malo kasnije prošlo kod Francuza, dok su se SAD relativno brzo povukao. Sva ta neizvjesnost i neodlučnost stoga je mogla biti uzrokom pravnim i političkim ishodima konferencije. Jakovina je primijetio kako je bilo dogovoreno ono što je važno zapadnim silama; svi drugi sukobi na Istoku ili dalje bili su praktički nevažni. Lapaš je razlog za kasni razvoj situacije našao u tome da svako pitanje „Zašto?“ ovisi o interesima i moći određenih država da ga ostvare. Ponovio je kako je među pobjednicama bilo jako puno razlika te je dodao nekoliko riječi o kategoriji pravne norme. Ona je po svojoj definiciji personalna, što znači da onaj tko ima moć može nametnuti određenu normu; ta norma može ostati čak i ako se odnosi snaga promijene te mu se vratiti poput bumeranga. Postavio je retoričko pitanje: „Jesu li kolonijalne sile pobjednice na konferenciji imale u vidu proces dekolonizacije i posljedice oduzimanja kolonija Njemačkoj?“ Stavljanjem tih kolonija pod mandat Lige naroda, u njima se počinje javljati težnja za samoodređenjem koja će dovesti do njihovog osamostaljenja.

Grandits je postavio pitanje o karakteru nekih država kao postratnih ili postimperijalnih, zbog čega je u društvu bilo teško dati prihvatljivo objašnjenje o tome zašto je toliko ljudi ginulo. Jakovina je zatim dao riječ Bianchiniju koji je napomenuo kako je talijanska vlada smatrala da je Italija velika sila te se „naljutila“ kad na konferenciji nije bila tako tretirana. Nakon toga Italija pokušava razviti svoja prava kao carstvo, a to se dogodilo onda kada su talijanski nacionalisti ušli u fašističku partiju te joj dali toliki utjecaj. Samim

time počeo se razvijati fašistički imperijalizam, čija je jedna od ideja bila širiti nacionalizam i fašizam sve do Indijskog oceana. Vratio se na Lenjina te rekao da je zapravo težnja za samoopredjeljenjem bila jedna od ključnih karika u pobjedi u ratu, ali i prvi korak prema socijalističkoj republici. Lenjin je podržavao neovisnost zemalja jer je ta ideja dovela do društvenih nemira, kao što je to bio slučaj u Finskoj. Također, pitao se jesu li zapadne države uopće bile sposobne za širenje svog utjecaja u Istočnoj Europi, prvenstveno zbog međusobnih neslaganja; Versajski ugovor nije uspio jer pobjednici nisu imali viziju kako stvoriti mir. Jakovina se složio s njim i dao primjer hladnog rata tijekom kojeg se na Zapadu jako malo znalo o Sovjetskom Savezu. U SAD-u je bilo jako malo stručnjaka za SSSR onda kada je to bilo najpotrebnije.

Nakon izlaganja uslijedila su pitanja iz publike. Prva osoba je uz kratke uvodne napomene o važnosti Versajske konferencije napomenula kako je konferencija bila izuzetno demokratska s obzirom na to da su sva izaslanstva došla i predlagala svoju sliku svijeta nakon rata. Usto, Jakovina je još dodao da je i jedan od hrvatskih izaslanika u Versaillesu bio profesor s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Nažalost, odgovora od izlagača nije bilo pa je Jakovina pitao Bianchinija mogu li se neke ovakve stvari protumačiti pojmom *liquid nationalism*. Bianchini je rekao kako postoje razne vrste nacionalizama koje se razvijaju tijekom povijesti. Krajem 19. stoljeća bilo je više načina na koje bi se mogla stvoriti država: na primjeru Jugoslavije to je ujedinjenje poput Njemačke i Italije ili eventualna samostalnost svake pojedine države. Diskusija koja uvijek prati takve ideje je ona o granicama, ali on smatra kako je to prevelika tema da bi se o njoj razgovaralo na samom kraju okruglog stola. *Liquid nationalism* vidljiv je i danas – jedna od njegovih inačica je nacionalizam koji teži izlasku iz europskih integracija (*Brexit*), a unutar njega postoje regionalni nacionalizmi poput Škotske koja želi izaći iz Velike Britanije ili Katalonije u Španjolskoj. Vratio se zatim na Wilsona koji je osnovao *House commission* kako bi dao prijedlog koji bi morao biti osnova za četrnaest točaka. U tom je prijedlogu pokušao naći objektivni kriterij za samoopredjeljenje, a to je, prema njemu, bio jezik. Prema Bianchiniju, jezik jednostavno ne može biti objektivni kriterij, pogotovo ako se pogleda prostor bivše Jugoslavije i hrvatsko-srpski ili srpsko-hrvatski jezik. Balkovec se javio za riječ i nadovezao na Granditsovo pitanje „Zašto smo ratovali?“ Prema njemu, ne zna se zašto se ratovalo. Dao je primjer kranjskog vođe Šušteršiča, koji je za vrijeme rata bio na strani Austrije i ostao poznat po uzvikivanju „Srbe na vrbe“, a na mirovnoj konferenciji bio je jedan od predstavnika Kraljevine SHS kao vojni admiral iako je ratovao za cara. Na tom primjeru pokazao je kako su ljudi zapravo bili zbunjeni cijelom situacijom. Grandits je pitao kako se u pravu implementira samoopredjeljenje, s obzirom na to da se stanovništvo samo djelomično plebiscitarno provjeravalo, a neki dijelovi Europe i kolonije nisu uopće imali pravo na samoopredjeljenje. Zanimalo ga je koliko je taj proces u krajnju ruku uopće koristan. Lapaš je odgovorio da se koncept samoopredjeljenja u svom sadržaju mijenjao s vremenom. Što se međunarodnog prava tiče, započelo je kao koncept podrške dekolonizaciji. Ako se pogledaju neke odredbe Povelje UN-a koje se do danas nisu mijenjale, vidi se da je koncept prvenstveno vezan uz kolonije poraženih država u Drugome svjetskom ratu. Postavio se zatim problem u tome koja je razlika između kolonija

država koje su pobijedile i onih koje su izgubile u ratu. Primjena toga načela se tek onda počela koristiti za obje kategorije. Kako je vrijeme prolazilo, mnogi su to pravo počeli tumačiti van procesa dekolonizacije te ga vide kao pravo bilo kojeg naroda da se odcijepi od države u kojoj se nalazi. Baš zbog toga i danas postoji polemika oko sadržaja pojma samoopredjeljenja. Spomenuo je da u međunarodnom pravu ne postoji pravo na državu, a koncept samoopredjeljenja je zapravo skala različitih prava koja narod može imati te varira između dvije krajnosti: od toga da je narod svojim raznim elementima ostvario pravo na samoopredjeljenje do toga da se pravo na samoopredjeljenje može pretvoriti u pravo na traženje države jedino ako je narod koji ga traži podvrgnut teškim povredama poput genocida i ostalih zločina koji čine ostanak u državi upitnim ili nemogućim. Lapaš je završio s time da se pravo na samoopredjeljenje nikako ne smije shvatiti kao pravo na odcjepljenje ili stvaranje vlastite države te ga se ne smije shvatiti kao jedinstveno pravo nego skalu prava. Zahvalivši svim sudionicima i publici, Jakovina je zaključio okrugli stol.

Okrugli stol povodom stote godišnjice Versajske konferencije poslužio je da se iz nekoliko kutova sagledaju neke njezine pozitivne, ali i negativne strane. Sudjelovanje raznih stranih stručnjaka doprinijelo je kvaliteti rasprave te donijelo više dimenzija i različitih mišljenja o samoj konferenciji. Najviše se zapravo raspravljalo o pojmu samoopredjeljenja; načinu na koji ga se gledalo u vrijeme konferencije, ali i načinu na koji se mijenjao tijekom vremena. Uz to, važne točke bile su kazne namijenjene Njemačkoj te značenje Versajske konferencije za međunarodno pravo danas. Iako se na mnoga postavljena pitanja nije mogao dati konačan odgovor, izlagači su svojim razmišljanjima i različitim perspektivama definitivno pridonijeli boljem razumijevanju same konferencije, odnosa prema poraženima, koncepta samoopredjeljenja te razdoblja liberalne demokracije i mnogih poteškoća koje je ono donijelo u godinama nakon Versajske mirovne konferencije.

Petar Plastić

(diplomski studij povijesti)

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIV, broj 14, 2019.

Glavni i odgovorni urednik
Mihaela Marić

Zamjenik glavnog urednika
Saša Vuković

Uredništvo
Matea Altić, Ivan Grkeš, Marta Janković,
Mario Katić, Igor Krnjeta, Mihaela Marić,
Petar Plastić, Saša Vuković

Urednici pripravnici
Andrija Banović, Alen Obrazović,
Alen Okreša

Redakcija
Matea Altić, Andrija Banović, Ivan Grkeš,
Marta Janković, Mario Katić, Igor Krnjeta,
Mihaela Marić, Alen Obrazović, Alen Okreša,
Petar Plastić, Saša Vuković

Tajnik uredništva
Petar Plastić

Recenzenti
dr. sc. Miroslav Bertoša
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Branimir Janković
Marko Lovrić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Josip Mihaljević
dr. sc. Jasmina Osterman
dr. sc. Martin Previšić
Filip Šimetin Šegvić, asist.
dr. sc. Ivica Šute

Lektura i korektura
Franka Belović, Danijel Blazsetin, Lucijan
Borić, Paula Bradić, Katarina Cukovečki,
Paula Fajt, Tanja Jelinić, Ivana Kovačić,
Ema Maglić, Mateja Papić, Borna Treska

Oblikovanje
Tomislav Vlainić

Prijevod s engleskog jezika
Mateo Gospić, Paula Fajt, Alen Obrazović

Izdavač
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb

Tisak
Tiskara Zelina d.d.

Naklada
Tiskano u 150 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima
izražavaju isključivo stavove i mišljenja
autora i ne predstavljaju nužno stavove i
mišljenja uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Centar za komparativnohistorijske i
interkulturne studije Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb
(za: Uredništvo Pro tempore),
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

Kontakt
pt.urednistvo@gmail.com